

מתוך סדרת הספרים "לב המועדים"

יהוה לב המועדים

"הלכות והליכות מנהגי החנוכה" מתוך לב המועדים חנוכה

משם פירסומי ניסא שהרי עיקר מצווה הדלקה בשביל פרסום הנס,
וע"י אמירת "הנרות הללו" מתפרסם הנס (ערוה"ש תרעו ח).

טעם אחר: כיון שכל אחד מדליק בקיבוץ בני ביתו, וחששו שמא
אחד מבני הבית יבוא להשתמש בנרות, ע"כ תקנו להזהיר אותם
ולומר "הנרות הללו קודש וכו' ואין לנו רשות להשתמש בהם" (שו"ת
מהרש"ל סי' פח).

טעם אחר: כדי להזכיר התשועה ע"י מי היתה התשועה שהוא שבח
לזרעו של אהרן, וכן תקנו בתפילה שמזכירים בימי מתתיהו בן
יוחנן כהן גדול (סדר היום סדר חנוכה).

הטעם שקבעו את חנוכה על נס פך השמן ולא על נצחון המלחמה,

רבים ביד מעטים וכו'

לפי שבשאר המקרים יש פתחון פה למינים לומר מקרה הוא ולא ה'
פעל זאת, אבל נס השמן שהיה בו להדליק רק יום אחד ונתרבה
מעצמו עד שהספיק לשמונה ימים, אין צד לומר כי מקרה הוא
וכולם יודו ויאמרו מאת ה' היתה זאת, לזכר נס זה תקנו להדליק
נרות בכל לילה (מטה משה תתקעד).

טעם אחר: כדי שלא לעורר קנאת הגוים עלינו, שיאמרו שאנו
חוגגים על מפלתם (אוצר כל מנהגי ישרון סימן יט חנוכה א).

בנות הבית בהדלקת נרות

בנות הבית אינן מדליקות, והטעם: לפי שאין זה דרך ארץ
שהנשים תפטרנה בהדלקת בעליהן (עיין משני"ב תרעה סי' ג) ובנותיהן
תדלקנה (משמרת שלום).

טעם אחר: כיון שההדלקה
לבני הבית אינה מעיקר
הדין אלא הידור ועל נשים
לא תקנו תקנת הידור –
מהדרין (שו"ת עולת שמואל).

**"וענין מצות חנוכה זו אל תהי קלה בעיניך מפני שהא מד"ס כי
היא מן הגדולות והנוראות, כי בזמן הזה הקב"ה גמלנו רק טוב
והציל את נפשינו ממות ולא נתן למוט רגלינו מיד מבקשי רעתנו
וכל המזלזל בעין זה נראה שכופר בטוב שהיטיב עמנו אלהינו
ואינו שמח בשמחת ישראל ואינו חושש בנאות ובנחמתם ח"ו"
(סדר היום חנוכה).**

הטעם שתקנו דין מהדרין רק במצוות חנוכה

כיון שבשנה הראשונה לא נתקנה חובת הדלקה וכל אחד ואחד
הדליק בעצמו נרות לכבוד הנס שאירע וכל אחד נהג בהדלקה
הזאת בצורה אחרת, על כן בשנה הבאה כשחכמים תיקנו להדליק
השאירו מקום להבדלים השונים בקיום המצווה (שו"ת מנחת ברוך סימן
קט).

טעם אחר: אף שטומאה הותרה בציבור או דחוייה בציבור, מ"מ
הקב"ה עשה נס על מנת שישראל ידליקו נרות המנורה בשמן
טהור, וזאת כדי להראות חיבתם של ישראל, ומכיון שהקב"ה
הראה את חיבתם לישראל להמציא להם שמן טהור אף שזה אינו
אלא הידור, כך גם אנו נוהגים בהידור במצווה זו (הגר"ח שמואלביץ).

טעם אחר: זכר להידור המיוחד של הכהן הגדול שהיה נוהג להדר
ולעשות את מנחתו בשמן זית כתיבת, למרות שמעיקר הדין לא חייב
בכך, וזה היה השמן שנמצא בחותמו של הכה"ג (אמרי אמת ליקוטם
שבת כא, ב).

הטעם באמירת "הנרות הללו" מה שלא מצאנו בשאר קיום מצוות

**שיש חיוב לפרש ולהוציא
בפה טעם המצווה בשעת
קיומה אלא סומכים על
הכוונה שמכוונים בשעת
עשיתה**

העלון נתרם לע"נ

הרב ר' שלמה אליעזר ב"ר זאב ז"ל

גלב"ע כד שבט תש"פ

וזוגתו מרת נחמה מאטיל ע"ה בת ר' משה אהרון שינפלד ז"ל

ולע"נ בנם הרב ר' שלום צבי ב"ר שלמה אליעזר ז"ל

גלב"ע ד' אלול תשע"ח

אכילת סופגניות

נהגו לאכול סופגניות, והטעם לפי שבתנוכת בית חשמונאי מיהרו את המקדש, ואילו אבני המזבח ששקצו היונים לא יכלולמחרם וגנוזם (ע"ז נב ע"ב), והצטערו על כך, ולכן נהגו לאכול מאכלים שמברכים עליהם ברכת מעין שלוש שבה מוזכר "ועל מזבחך", משא"כ בברכת המזון שאין מוזכר בה מזבח ביחוד, ובטעמא דמילתא כתב הגרשו"א משום דטעם פירות תלוי במזבח כדכתיב בסוטה משחרב בית המקדש ניטל טעם פירות (שלמי מועד נג).

והטעם שמשוגגות בשמן לפי שהוא נמנן בשמן והוא זכר לנס חנוכה שהיה בשמן (אבי הרמב"ם בקובץ שריד ופליט).

משחק הסביבון

כתב ה"בני יששכר" (אות ה) מנהג אבותינו בימי חנוכה לשחק בחתיכת עץ מרובעת. על הסביבון שהוא אחד מסמלי החג המובהקים בארץ ישראל מופיעות האותיות **ננה"פ**: **נ**נס גדול היה **פ**ה. ואילו על סביבונים בחוץ לארץ מופיעות האותיות **ננה"ש**: **נ**נס גדול היה **ש**ם.

טעם במשחק הסביבון

הטעם למשחק הסביבון שבימים ההם כאשר גזרו היונים "להשיחם תורתך" ולא לעסוק בתורה היו מתאספים אבות ובנים ללמוד תורה במקום סתר, וכשהיונים היו מגיעים לבדוק האם לומדים תורה היו האבות והבנים משחקים בסביבון להראות שאינם לומדים, ובכדי לפרסם הנס שבזכות משחקי הסביבון יכלו ללמוד תורה הנהיגו לשחק בן בחנוכה (אוצר כל מנהגי ישורון יט ד). מובא בשם האבני נזר שאמר כיון שישנו ענין שכל בני הבית ישתתפו בהדלקת הנרות משום פירסומא ניסא לכן הנהיגו לשחק ולהשתעשע כדי שהילדים לא ירדמו לפני הדלקת הנרות (ס' פסקי תשובות ח"ו עמוד תסג בשם ספר שיח שרפי קודש).

טעם אחר: מובא עפ"י מה שכתוב בתהילים (לב-י) "רבים מכאובים לרשע והבוטח בה' חסד יסובבנו" היינו כיון שסמכו עם ישראל על הקב"ה, עשה להם נס עשה להם הקב"ה נס ונצחו את היונים ועל זה אנו משחקים בסביבון בימי חנוכה לרמוז על הנ"ל "שהבוטח בה' חסד יסובבנו" (בשם רבי רן יוסף חיים מסעוד אבוהצירא הובא בבטאון מרי"ח ניהוח פרשת וישב התשע"א).

בחנוכה מסובבים את הסביבון מלמעלה לומר שהנס בחנוכה היה על ידי איתערותא דלעילא, **ובפורים** מסובבים מלמטה לומר שהנס היה על ידי איתערותא דלמטה (בשם האבני נזר).

ומפורסם טעמו של החתם סופר לפי שעיקר חיוב הדלקת הנר להניחו ברשות הרבים, ומטעם ש"כל כבודה בת מלך פנימה" לא תיקנו שתדלקנה הבנות ברשות הרבים (שבת כא, א).

הפטרה פרשת מקץ

הטעם שישנה הפטרה לפרשת מקץ הלא מפטירים בשל חנוכה, לפי שמפטירים בה אחת לכמה שנים וזה יוצא השנה, וזה יוצא בשנה שהיא חסרה כאשר חשוון וכסלו הינם כ"ט יום, וא' דר"ה של אותה שנה חל בשבת, ונר חנוכה חל בליל שישי, וזאת חנוכה חל ביום שישי שלאחריו, אז נאמרת הפטרה זו בשבת שאחרי חנוכה.

נתינת מים קודם נתינת השמן

יש הנוהגים לתת מים קודם נתינת השמן בזכונית בכדי שיצוף השמן על המים, והטעם: ע"פ מה דאיתא בבעל המורים (פרשת תולדות כו צב) דהיונים גזרו שלא יטבלו כדי למונעם מפריה ורביה, ונעשה להם נס ונודמנה מקווה לכל אחת ואחת, וכדי לעשות רמז לאותו הנס נותנים מים תחת השמן לרמז על כך (שו"ת שבט הקהתי ח"ג סימן רז).

שם חנוכה - הטעם שנקראת חנוכה ולא מנורה

מקור שם נרות חנוכה – חנוק'אה מר' אברהם ב"ר שמואל מיוחס בעל שדה הארץ, **והטעם שנקרא כן**: כדי שלא יקראו מנורה וכאילו לדמותו למנורת המקדש.

מנהגי ימי חנוכה - נהגו לאכול מאכלי חלב בחנוכה והטעם

לפי שהנס היה על ידי חלב, שיהודית בן יוחנן כהן גדול האכילה את האויב תבשיל של גבינה כדי שיצמא וישתה וישתכר, ונרדם והרגתו וברחו כולם (שו"ע תרע ב).

טעם אחר: לפי שבימים אלו ניצלו מן היונים שרצו לבטל את התורה מישראל ונחשבים ימים אלו כעין זמן נתינת התורה מחדש, וכשם שאוכלים מאכלי חלב בחג השבועות כך נוהגים לאוכלם בחנוכה (בני יששכר שבת מאמר ג מב).

טעם אחר: שחלב רמז לשלושה מצוות שגזרו לבטלם שהם חודש שבת ומילה ומסרו ישראל עצמם עליהם האות ח' דחלב היא האות הראשונה של חודש. והאות כ' דחלב היא האות השניה של שבת והאות ל' של חלב היא האות השלישית של מילה (בן איש חי פרשת וישב כג).

צדקה

נהגו שהעניינים מסתובבים בפתחים ונותנים להם מעות לצדקה

מג"א כתב נהגו הנערים (מג"א, משנ"ב תרע),

הפרי מגדים כתב מעם לפי שבני ישראל התרשלו באותו דור בתורה ובעבודה ובגמילות חסדים בממון, ונענשו בכך שגזרו עליהם היונים גזירות וביטלו אותם מתורה ועבודה בבית המקדש ומשום הכי מחויבים אנו בימי החנוכה להתחזק בלימוד התורה ובעבודה שזו תפילה ובגמילות חסד בממון ובגוף (פמ"ג א"א רס תרע).

טעם אחר: כדי שיכנס ויצא העני מביתו בין הנר למזוזה, וכך הוא מקים את מצוות אהבת ה' "בכל לבבך" ביהוד ה' במזוזה, "בכל נפשך" בנר חנוכה (שנר ה' נשמת אדם), "ובכל מאורךך" בצדקה לעני, ועי"ז יתברך ויתקים בו "ויהי נעם ה' אלוהינו עלינו" נעם ר"ת נר עני מזוזה (דרשות החתם סופר ח"א עמ' סח).

טעם אחר: על פי מה הרמב"ם שכתב בהלכות חנוכה (פ"ג ה"ג) שהתקינו חכמים שבאותו הדור שימי חנוכה יהיו ימי שמחה והלל ובהלכות מגילה (פרק ב הלכה יז) כתב הרמב"ם שאין שמחה גדולה ומפוארה אלא לשמחה לב עניים יתומים אלמנות וגרים, שהמשמחה לב האומללים האלו דומה לשכינה, ולכן יש לתת צדקה בחנוכה (רבבות אפרים ח"א סת"מ).

טעם אחר: לפי שהיוונים פשטו ידיהם בממונם של ישראל כמבואר ברמב"ם (חנוכה ג א) ובהנוכה הושיעם השי"ת וניצלו מהם לכן המנהג לעשות מצוה בממון להרבות צדקה בחנוכה (שו"ת אמרי כהן סימן לח).

טעם אחר: משום שישאל מפזורים בכל יו"ט ממון רב לחיוב המצווה, ובהנוכה ההוצאות אינם מרובות לפיך מוצאים ממון בשביל חיווק ת"ת, וגם מחלקים מעות לתינוקות לפרסם הנם ולחבב המצווה, כי מצווה שעולה הרבה חביבה יותר (ספר בינת ישראל).

טעם אחר: כיון שחנוכה דומה לפורים לפי שנעשה ג"כ נס בו ביום ובפורים מרבים בצדקה (נהגו כצאן יוסף חנוכה יא). בספר חנוכה הבית כתב הטעם לפי שתיבת חנוכה באתב"ש עולה בגמטריא "סוד צדקה", והוסיף שהצדקה צריכה לינתן בסתר כמו השמן שמוצאו המכבים שהיה סמוי מן העין.

רמז לדבר נס חנוכה (199) גמטריא צדקה (199).

הטעם נהגו לתת מעות לקטנים

הואיל והיונים רצו לבטל תורה מישראל לכן מעודדים את הילדים ללימוד תורה על ידי מתן מעות, והרמב"ם (הלכות תשובה ריש פרק י"ה) מבאר כיצד המלמד ישדל את הילד ללימוד "למוד פרשה זו או פרק זו ואתן לך דינר או שני דינרים" ולכן בימי חנוכה נותנים דמי חנוכה כדי לחזקם בלימוד התורה (פרי יצחק חנוכה ז).

טעם אחר: הואיל ובהנוכה נוהגים העניים לחזור על הפתחים לכן נוהגים לתת דמי חנוכה לילדים כדי לא לבייש את מקבלי הצדקה (כנסת יחזקאל). **טעם נוסף** על פי הקבלה.

טעם אחר: כדי לשמח את הפעוטות, וכמו שכתב הרמב"ם בהלכות יו"ט לענין שמחת יו"ט לתת להם (לקטנים) אגוזים ומגדנות (הובא בשו"ע או"ח תקבט ב) וגם בחנוכה הם ימי שמחה והלל כמו שכתב הרמב"ם (הלכות חנוכה פ"ג) ולכן מחלקים להם כסף ומתנות כיון שהם ימי שמחה.

יש שכתבו שמקור דין זה (לתת לנערים) מהמנהג שהיו נותנים מעות למלמדים והיו שולחים המעות ע"י התלמידים ומזה נשתרבב המנהג שנותנים מעות לילדים (ספר אמת ליעקב הערה 580). יש שנהגו לתת המעות ביום חמישי של חנוכה וכך נהג הגר"י קמינצקי (ספר אמת ליעקב סימן תרע) וכן מובא שהגר"י (אורחות רבינו ח"ג עמוד א אות ג) ובטעם הדבר הסביר הגר"ח"ק זצ"ל בשם אביו דה' של חנוכה לעולם אינו חל בשבת.

מגילת אנטיוכוס

שמות המגילה: מגילה זו נקראת בכמה שמות מגילת בני השמונאי (מופיע בכל הסידורים תכלאים של התמנים) מגילת בית השמונאי (בה"ג הלכות סופרים עה) מגילת יונית ומגילת חנוכה ושמה המפורסם ביותר הוא "מגילת אנטיוכוס" (עיין שבלי הלקט הלכות ר"ח סימן קעד בהערה א סוכה מד, ב, תוס' ריד, אבודרהם סדר ימי חנוכה).

הטעם שכתבו מגילת אנטיוכוס

אע"פ שלא קוראים מגילה זו בחנוכה כתובה לאחר הניצחון הגדול והניסים הרבים של רבים ביד מעטים, גיבורים ביד חלשים ראו צורך להנציח גם ניסים אלו לזיכרון ולכן נכתבה מגילת אנטיוכוס.

מי כתבה

יש אומרים: שהמגילה נכתבה על ידי בני השמונאי [יהודה, שמעון, יוחנן, יונתן, אליעזר] עצמם סמוך לזמן שבו אירעו המאורעות (רב סעדיה גאון בספר הגלוי מהדרה ב).

רמז מהפסוק "ויהי כמשלוש חודשים" לענין חנוכה

בפסוק (בראשית לח כד) **כתיב "ויהיה כמשלוש חודשים ויאמר**

יהודה הוציאוהו ותשרף" רמז לדבר לענין חנוכה

דאיתא בשבת (כא, א) ר' יהודה אומר אם הוציא אדם נר חנוכה מחוץ לביתו ועל ידי כך נגרם השריפה בעל הנר פטור משום שעשה כן לפרסומי ניסא.

"ויהי כמשלוש חודשים" ביאור שלושה חודשים שחודש כסליו הוא

סוף ג' חודשים מתחילת השנה וסוף ימי חנוכה הם ג' חודשים קרוב לחודש ניסן **"ויאמר יהודה"** אמר ר' יהודה במסכת שבת

"הוציאה" להוציא את נרות חנוכה מבחוץ **"ותשרף"** ואפילו עם על ידי כך יגרם נזק של שריפה יהיה פטור מלשלם משום פרסומי ניסא (קול שמחה).

נרות חנוכה

רמז לשיטת ב"ה וב"ש – נחלקו ב"ש וב"ה בצורת הדלקת נר

חנוכה לב"ש פוחת והולך ולב"ה הולך ומוסיף רמז מהפסוקים לשיטת ב"ה וב"ש כתיב (במדבר ח ב) "בהעלותך את הנרות" וכתיב

(שמות כז ב) "להעלות נר תמיד" לבית הלל בתחילה נר ואחר כך

נרות שמוסיפים והולכים והיינו לעלות נר שמעלים בקודש, ולבית

שמאי אשר סוברים תחילה נרות ואחר כך נר שמורדים והולכים גם

נרמז מהפסוק "להעלות נר תמיד" סופי תיבות תרד (בעל הטורים

בהעלותך במדבר ח ב).

רמז לשמונה נרות – שמונה פעמים נכתב בתורה בפרשת המנורה

לשון נר, רמז לשמונה נרות של חנוכה (במדבר ח) "בהעלותך את

הנרות א. אל מול פני המנורה ב. יאירו ג. שבעת הנרות ד. אל מול

פני המנורה ה. העלה נרותיה ו. וזה מעשה המנורה ז. כן עשה את

המנורה ה. (מטה משה תקעו).

רמז להלכות חנוכה ע"פ אותיות - א ב

א' ב' ג' ד' ה' ז' ח' בגימטריא ל"ו כמספר נרות חנוכה. **ט'** רומז

למספר שמצוה להניח ט' מפחים מארץ והוא מפה פחות מן

העשרה, **י' כ' ל' מ' נ' ס' ע' פ'** ר"ת יו"ד בשר, למעלה **מכ' נר**, סוכה,

עירוב, **פסול, צ' ק' ר' ש' ת'** ר"ת צורך קדושה ראוי שמש תוסף

(מדבר קדמות).

לב המועדים

"פורים וחודש אדר"

ניתן להשיג בבית המחבר

ראב"ד 5 אלעד

052-766-8608

יש אומרים: שמגילה זו נכתבה בידי זקני בית שמאי ובית הלל

שגם חיברו את מגילת תענית (בעל הלכות גדולות הלכות סופרים סימן עה).

ויש מן החוקרים שרצו לומר שבעל הלכות גדולות אינו מתכוון

למגילת אנטיוכוס אלא לספרי החשמונאים (המכבים).

קריאת המגילה

בתקופת הראשונים היה מנהג לקרוא מגילה זו בציבור וכך כתב

בעל השבלי לקט (הלכות ראש חודש סימן קעד בהערה א) נוהגים לקרות

מגילת אנטיוכוס [בשבת] במנחה אחר קדיש תתקבל, משום

פרסומי ניסא ואומר [בתחילה] "כל ישראל".

קריאתה בשבת לפני חנוכה יש מקומות שנהגו לקרוא מגילה זו

בשבת שלפני חנוכה (ילקוט מנהגי ממנהגי של שבטי ישראל).

קריאתה בשבת חנוכה אחר הפטרה: יש שנהגו לקרוא בשבת אחר

הפטרה וכתבו שאין חיוב בדבר והוא רק למצווה בעלמא לפרסם

הנס (תכלאל עין חיים – שהוא הסדר המסורתי המקורי של התימנים ח"א דף

קסג).

ראיה למנהג שקראו מגילה זו, כיון שהרבה כתבי יד (שנמצאו

בגניזה הקהירית) וקמעי גניזה עתיקים המכילים את המגילה מנוקדים

בנקודות ובטעמים ממש כמו כתבי הקודש וכן הרס"ג (בספר הגלוי)

מזכיר שהמגילה בידו מחולקת לפסוקים וערוכה בנקודות וטעמים.

ראיה נוספת מדברי התוס' רי"ד שכתב שהקורא מגילת אנטיוכוס

בחנוכה אין ראוי לברך עליה מפני שאין שורש חובה כלל (תוס' רי"ד

מסכת סוכה מד, ב ד"ה הביט שמדבר שם בענין ברכת המצות על דבר שהוא רק

מנהג).

הטעם שהמנהג היום הוא שלא קוראים מגילה בחנוכה [מגילת

אנטיוכוס] בשונה מפורים שקוראים מגילת אסתר לפי שבזמן נס

חנוכה לא היו להם נביאים שכבר כלתה נבואה מימי מלאכי שהרי

היו זכריה ומלאכי סוף נביאים ומקום שלא היתה רוח הקודש ולא

נביאים בבית שני לא התקינו לו מגילה כי הלל אומרים אותו

במקום מגילה (אחד מכתבי היד של מגילת אנטיוכוס).

לימוד המגילה יש לספר לבני ביתו ענין הניסים שנעשו לאבותינו

בימים האלו ויש מקומות שנהגו לקרוא את מגילת אנטיוכוס שבה

מסופר הנס אף שאין חיוב בזה ואין מברכים על קריאתה אבל זה

בלל המצווה לספר חסדי ה' (קיצור שולחן ערוך קט א).

להערות והארות ותדומות י. לב ראב"ד 5 אלעד 052-7668608

לקבלת העלון במייל: lev17382@gmail.com